

MARIUSZ KOPER

PERYFRAZY W JĘZYKU KOMENTATORÓW SPORTOWYCH

Przedstawiony w tytule niniejszej publikacji język komentatorów sportowych należy do odmiany środowiskowo-dziennikarskiej. Jan Ożdżyński zalicza do niej relację radiową, komentarz telewizyjny oraz radiowo-telewizyjne warianty odczytywane w serwisach informacyjnych¹. Wszystkie z odmian należą do polszczyzny mówionej – wypowiedzianej na żywo przez dziennikarzy w czasie widowiska sportowego lub odczytywanej w trakcie serwisów sportowych. Jednym z podstawowych wyznaczników stylowych jest zabarwienie ekspresywno-emocjonalne tych wypowiedzi. Szczególnie udratyzowane są struktury tekstowo-dziennikarskie, które opisują bezpośrednie sprawozdanie z imprezy sportowej. Wypowiedzi konstruowane „na gorąco” charakteryzuje dynamiczna innowacyjność, emfaticzność, słownictwo zaczerpnięte z innych dziedzin życia (terminologia wojskowa, techniczna, anatomiczna, medyczna, religijna), leksyka obcojęzyczna, potoczna i innowacyjna. W zakresie analizy syntaktycznej można mówić o strukturach charakterystycznych dla składni emocjonalnej z typową dla tej odmiany rytmomelodyką².

Dr MARIUSZ KOPER – adiunkt Katedry Języka Polskiego KUL; adres do korespondencji: Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Katedra Języka Polskiego, Al. Raclawickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: mkoper@kul.lublin.pl

¹ *Mówione warianty wypowiedzi w środowisku sportowym*, Wrocław 1979, s. 28.

² Badania nad mówioną odmianą języka sportowego prowadzone są od początku lat 70. XX wieku po czasy współczesne. Dziś jest to około kilkudziesięciu publikacji (prace przycyńkar-

Ważnym wyznacznikiem języka komentarza sportowego jest leksyka charakterystyczna dla stylu artystycznego. Tropy stylistyczne (metafory, metonimia, porównania) pojawiają się najczęściej w sytuacji, gdy dziennikarze opisują szczególnie dramatyczne wydarzenia na arenie sportowej (zwycięstwo zawodnika w danej konkurencji, strzelenie bramki przez piłkarza, udany skok skoczek narciarskiego, daleki rzut kulomiotą, oszczepnika itp.). Częstokroć wypowiedziom tym towarzyszy metaforyka ornamentacyjna. Retoryka sprawozdawcza ma za zadanie podkreślić wyjątkową scenę widowiska sportowego, uatrakcyjniając odbiorcy przekaz radiowy lub telewizyjny. Patos komentatorski może jednak skutkować odwrotnym efektem, tj. wywoływać zdziwienie, a nawet śmiech u potencjalnego telewidza lub radiosłuchacza. Nie zniechęca to jednak sprawozdawców po sięganie do elementów stylu artystycznego. Wydaje się nawet, że robią to świadomie, coraz częściej i w konkretnym celu. Być może jest to również jeden z przejawów poszukiwania własnego stylu dziennikarskiego. Nie można też wykluczyć, iż dzięki takim działaniom sprawozdawcy chcą zwrócić uwagę na swój „wyszukany” warsztat mówionej odmiany języka sportowego.

skie, studia szczegółowe, opracowania monograficzne). Zob. m.in. J. O ż d ż y ń s k i, *Polskie współczesne słownictwo sportowe*, Wrocław 1970; t e n ż e, *Przekształcenia formalno-znaczeniowe połączeń wyrazowych w potocznym słownictwie sportowym*, „Język Polski” 1971, nr 3, s. 204-231; t e n ż e, *Relacja radiowa a komentarz telewizyjny w ujęciu składniowo-informacyjnym (na materiale sportowym)*, w: *Studia nad składnią polszczyzny mówionej*, red. T. Skubalanka, Wrocław 1978, s. 203-216; J. P o d r a c k i, *Wpływ języka sportowego na inne odmiany polszczyzny*, „Kultura Fizyczna” 1978, nr 6, s. 265-269; M. S t a j e w s k i, *Język dziennikarzy sportowych w radiu i telewizji*, „Poradnik Językowy” 1978, nr 4, s. 165-168; W. C o c k i e w i c z, *Komentarz transmisji sportowej w telewizji (charakterystyka składniowa). Studium z zakresu składni języka mówionego*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego” 1988, z. 91, s. 1-157; G. O ż d ż y ń s k i, *Wartościowanie w mówionym tekście komentarza telewizyjnego na przykładzie transmisji sportowej*, „Poradnik Językowy” 1994, nr 1-2, s. 24-36; t e n ż e, *Komentarz telewizyjny jako forma narracji (na przykładzie transmisji z meczu tenisowego)*, w: *Spółeczne zróżnicowanie języka*, red. S. Kania, Szczecin 1996, s. 111-123; W. P e l c z a r, *Zmilitaryzowany futbol. O wojskowym aspekcie piłkarskich sprawozdań sportowych*, w: *Język. Teoria – dydaktyka*, red. B. Greszczuk, Rzeszów 1999, s. 303-309; M. K o p e r, „*Poezja futbolu*”. *Kilka uwag o języku sprawozdawców sportowych*, w: *Język polski. Współczesność. Historia*, t. IV, red. W. Książek-Bryłowa, H. Duda, Lublin 2003, s. 51-62; M. W i ś n i c k i, *Słownictwo telewizyjnego komentarza sportowego (na przykładzie transmisji z meczów piłkarskich)*, „Poradnik Językowy” 2004, z. 8, s. 49-63; M. K o p e r, *Emocje w języku sprawozdawców sportowych*, w: *Wokół językowej funkcji emocjonalnej*, red. K. Wojtczuk, V. Machnicka, Siedlce 2009, s. 67-76; B. G r o c h a l a, *Ten sam gatunek w dwóch odmianach – o telewizyjnej i internetowej relacji sportowej na żywo*, w: *Gatunki mowy i ich ewolucja*, t. IV: *Gatunek a komunikacja społeczna*, red. D. Ostaszewska, Katowice 2011, s. 169-180.

W niniejszym artykule przedstawię jedną z charakterystycznych manier komentatorów sportowych. Jest nią coraz częstsze i śmielsze sięganie po peryfrazy sportowe. Kwestia ta dotyczy mówionej odmiany języka w radiu i telewizji³. Materiał badawczy zebrałem w ostatnich kilkunastu latach w trakcie oglądania i słuchania widowisk sportowych. Zasadniczy trzon z nich stanowi najpopularniejsza dyscyplina sportu w Polsce – piłka nożna. Nie brakuje jednak peryfraz odnoszących się do innych dyscyplin: lekkoatletyki, boks, skoków narciarskich, piłki ręcznej. Autorami odnotowanych peryfraz sportowych są dziennikarze skupieni w następujących ośrodkach radiowych i telewizyjnych: Polskie Radio, Telewizja Polska, Polsat, Polsat Sport, Canal+.

Według Mirosława Bańki peryfraza „to wielowyrazowe określenie osoby, rzeczy, miejsca lub pojęcia, używane zwykle ze względów ornamentacyjnych lub eufemizacyjnych, a więc dla ozdobienia lub złagodzenia wypowiedzi”⁴. Bańko wyróżnia peryfrazy ornamentacyjne (*białe szaleństwo* – narciarstwo) i eufemizacyjne (*francuska choroba* – kiła). Zaznacza jednak, iż granica między obydwojema rodzajami nie jest zbyt ostra. Istnieją bowiem wyrażenia omowne, które spełniają zarówno funkcję zdobniczą, jak i łagodzącą znaczenie (*jesień życia* – starość)⁵. Warto zwrócić uwagę, iż w słowniku tym znajdują się również najbardziej popularne peryfrazy sportowe. Są to wyrażenia omowne odnoszące się do znanych sportowców (*batman z Wisły* – Adam Małyśz; *boski Diego* – Diego Armando Maradona; *król futbolu* – Pele), dyscyplin sportowych (*biały sport* – tenis, rzadziej szermierka; *czarny sport* – żużel; *królowa sportu* – lekkoatletyka), nazw państw, które stały się kolebką niektórych dyscyplin sportowych (*ojczyzna futbolu* – Anglia; *ojczyzna hokeja* – Kanada)⁶. Niniejszy artykuł znacznie rozszerza repertuar peryfraz sportowych, odnotowując obok powszechnie znanych również te mniej popularne i rzadziej spotykane. Wiele z nich to struktury tworzone doraźnie przez dziennikarzy na potrzeby konkretnego widowiska sportowego. Bywa jednak i tak, że sponta-

³ Używanie peryfraz jest również charakterystyczne dla języka polityki. Mianem *aksamitnych kapeluszy* zwykło określać się przeciwników Radia Maryja oraz zwolenników Platformy Obywatelskiej, *bandyta z Pabianic* to określenie pod adresem Janusza Tomaszewskiego, Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w rządzie Jerzego Buzka, przez Andrzeja Leppera, przewodniczącego Samoobrony. Podobnych określeń w języku współczesnej polityki jest znacznie więcej. Zob. R. Zi m n y, P. N o w a k, *Słownik polszczyzny politycznej po roku 1989*, Warszawa 2009, s. 26, 34-35.

⁴ *Słownik peryfraz czyli wyrażen omownych*, Warszawa 2002, s. 5.

⁵ Tamże.

⁶ Odnotowane przykłady pochodzą z leksykonu peryfraz. Zapisuję je tak, jak czyni to autor słownika.

niczne struktury peryfrastyczne zyskują z czasem na popularności i zadomawiają się na stałe w wyspecjalizowanej leksyce sportowej.

Wśród peryfraz sportowych najbardziej popularne są dwu- lub więcejwyrazowe określenia odnoszące się do sportowców. Walory semantyczne wyrażen omownych są dodatkowym źródłem wiedzy o zawodnikach uprawiających różne dyscypliny sportu. Peryfrazy te, będąc substytutem imienia i nazwiska znanego sportowca, mogą pełnić funkcję perswazyjną, tj. skłaniać odbiorcę do pozytywnego potraktowania osoby, która nie została nazwana wprost. Towarzyszy jej ocena, wynikająca z zastosowania metaforycznych określeń, epitetów wartościujących bądź też nobilitujących rzeczowników (*Orzeł z Wisty, Królowa Nart, Perła Mozambiku*)⁷. Niektóre z określeń niosą za sobą hiperbolizację wypowiedzi (*Dzika Bestia*). Z jednej strony ukazuje ona bezwzględność i żywiołowość atlety, z drugiej zaś może być wynikiem komentatorskiego podziwu i szacunku do zawodnika danej dyscypliny (*Doktor Żelazna Pięść*).

Analiza semantyczno-genetyczna ukazuje różne motywacje wyrażen omownych. Konstruujący peryfrazy sportowe komentatorzy sięgają po słownictwo z różnych obszarów tematycznych. Twórcy metaforycznych konstrukcji peryfrastycznych, charakteryzując znane postaci sportu, odwołują się m.in. do leksyki przywódczej (*Król Holmenkollen, Królowa Nart, Car Tyczki*), religijnej o charakterze współnoodmianowym (*Boski Zizou, Ikona Lekkoatletyki*), nazw niezwykłych zwierząt (*Czarna Pantera*), cennych kamieni, kruszców (*Złote Dziecko, Perła Mozambiku*), emocjonalizmów, wykrzykników (*Cudowne dziecko Madrytu, Super joker reprezentacji*) itp. Struktury peryfrastyczne określają zarówno polskich, jak i zagranicznych zawodników. Oto wybrane przykłady (w uwagach nawiasowych podaję szczegółowe motywacje semantyczne mniej czytelnych peryfraz):

Bestia ze Wschodu – bokser rosyjski Nikołaj Wałujew (jeden z najlepiej zbudowanych pięściarzy w historii wagi ciężkiej; ze względu na potężną sylwetkę porównywany jest do bestii),

Boski Zizou – były reprezentant Francji w piłce nożnej Zinedine Zidane (jeden z najlepszych piłkarzy w historii futbolu, porównywany m.in. z Diego Armando Maradoną),

Car Tyczki – rekordzista świata w soku o tyczce Siergiej Bubka (najlepszy w historii skoczek o tyczce, niedościgniony autorytet, wzór dla młodych lekkoatletów),

Caryca Tyczki – tyczkarka rosyjska, rekordzistka świata Jelena Isinbajewa,

⁷ Zob. V. Machnicka, *Peryfrazy wokół nas, czyli o konstrukcjach omownych używanych we współczesnych środkach masowego przekazu (na tle rozważań teoretycznych)*, w: *Język nowych mediów*, red. K. Michalewski, Łódź 2012, s. 327.

Cudowne dziecko Madrytu – były piłkarz reprezentacji Hiszpanii i Realu Madryt Raul Morientes (jeden z najlepszych piłkarzy w historii tego kraju, wyjątkowy talent, wzór do naśladowania dla młodych zawodników, uwielbiany przez kibiców),

Czarna Pantera – były piłkarz reprezentacji Portugalii Eusébio da Silva Ferreira (jeden z najlepszych, najszybszych, doskonale wyszkolonych technicznie czarnoskórych piłkarzy w historii futbolu),

Czarna Perła z Mozambiku – były piłkarz Eusébio da Silva Ferreira,

Doktor Młot – bokser ukraiński, mistrz świata w wadze ciężkiej Władimir Kliczko (jeden z braci mający tytuł naukowy doktora; pięściarz dysponujący bardzo silnym ciosem),

Doktor Żelazna Pięść – bokser ukraiński, mistrz świata w wadze ciężkiej Witalij Kliczko (drugi z braci – doktorów i bokserów mających silny, nokautujący cios),

Dziecko Rzymu – piłkarz włoski Francesco Totti (wielki talent piłkarski, ulubieniec rzymskich kibiców),

Dzika Bestia – dawny mistrz świata w boksie w wadze ciężkiej Mike Tyson (nieposkromiony, żywiołowy, kontrowersyjny i nieobliczalny pięściarz),

Ikona Lekkoatletyki – rosyjska tyczkarka Jelena Isinbajewa,

Kanibal Teksasu – lekkoatleta USA, były rekordzista świata na 100 metrów Maurice Greene (według jednego z komentatorów już na pierwszych metrach po starcie „połykał”, tj. wyprzedzał swoich przeciwników i wygrywał całe zawody),

Król Holmenkollen – były polski skoczek narciarski Adam Małysz (kilkukrotny zwycięzca zawodów na tej skoczni, okrzyknięty królem tego obiektu),

Królowa Nart – reprezentantka Polski w biegach narciarskich Justyna Kowalczyk (najlepsza polska zawodniczka w historii biegów klasycznych, mistrzyni olimpijska, świata, trzykrotna triumfatorka pucharu świata),

Orzeł z Wisły – były polski skoczek narciarski Adam Małysz,

Perła Mozambiku – były piłkarz Eusébio da Silva Ferreira,

Rosyjski Gigant – były mistrz świata w boksie Nikołaj Wałujew,

Super joker reprezentacji – były piłkarz polskiej reprezentacji Michał Żewłakow (w trakcie kariery jeden z kluczowych zawodników kadry narodowej; piłkarz, na którego zawsze można było liczyć),

Wielki Zizou – były zawodnik reprezentacji Francji w piłce nożnej Zinedine Zidane,

Władca Pierścieni – piłkarz koreański Ahn Jung-hwan (według niektórych komentatorów sportowych po każdej strzelonej bramce całuje swój pierścień),

Zielona Maszyna – były australijski bokser Danny Green (jego regularne, celne ciosy były porównywane do maszyny, zielone barwy to m.in. jego strój reprezentacyjny),

Złote Dziecko – piłkarz hiszpański Raul Morientes (kochany i uwielbiany przez kibiców; bezcenny dla klubu i narodowej reprezentacji).

Wśród określeń charakteryzujących zawodników danej dyscypliny sportu zdarzają się kalki językowe. Są to peryfrazy, będące wiernym tłumaczeniem z języka obcego. Jednym z przykładów ilustrujących omawiane zjawisko jest przydomek byłego boksera australijskiego Dannego Greena. Jego peryfrastyczne określenie *Zielona Maszyna* jest wiernym tłumaczeniem angielskiego *Green Machine*. Analizując peryfrazy odnoszące się do sportowców, warto zauważyć, że niektórzy mają kilka takich określeń. Przykładem może być piłkarz hiszpański Raul Morientes czy też polski sportowiec ostatniego dziesięciolecia

– Adam Małysz. Niektóre z omówień sportowców weszły na stałe do dziennikarstwa sportowego, stając się przydomkami wielu zawodników: *Dzika Bestia*, *Perła Mozambiku*, inne zaś, stworzone doraźnie, wyszły z powszechnego użycia: *Bestia ze Wschodu*, *Rosyjski Gigant*. Cześć peryfraz odeszła wraz z zakończeniem kariery zawodnika. Są jednak i takie, które wpisały się na trwałe w obraz wybitnego atlety, dzisiaj zaś działacza sportowego: *Car Tyczki* – Siergiej Bubka.

Drugą pokazną grupę stanowią peryfrazy odnoszące się do nazw państw, z których pochodzą sportowcy. Motywacja semantyczna tych konstrukcji jest podobna do struktur nominatywnych odnoszących się do zawodników. Przy tworzeniu określeń peryfrastycznych sprawozdawcy wykorzystują m.in. słownictwo religijne o charakterze wspólnoodmianowym (*Czerwone Diabły*, *Diabły nad Bosforu*). W obydwu przykładach leksem *diabeł* określa waleczną, mocną i nieposkromioną drużynę. Określenie to ma budzić szacunek i respekt u potencjalnego przeciwnika. Przymiotnik *czerwony* ma związek z barwami reprezentacyjnymi lub klubowymi. W drugim z analizowanych przykładów wyrażenie *znad Bosforu* ma charakter lokalizujący.

Interesującym zjawiskiem jest zabieg porównujący piłkarzy reprezentacji Portugalii i Arabii Saudyjskiej do Brazylijczyków. Jest to pośrednia nobilitacja tych zespołów ze względu na dominację futbolu brazylijskiego na świecie. Zamiennia ta wydaje się szczególnie trafna w odniesieniu do reprezentacji Portugalii z uwagi na podobny styl gry, jak i wspólny język urzędowy tych krajów. Inne struktury peryfrastyczne wykorzystują charakterystyczną dla danego państwa leksykę geograficzną (*gracze z zielonej wyspy*), historyczno-kulturową (*latający samuraje*) i techniczną (*roboty Hiddinka*).

Peryfrazy określające nazwy państw najczęściej charakteryzują narodowe reprezentacje w piłce nożnej:

Brazylijczycy Europy – piłkarska reprezentacja Portugalii,
Brazylijczycy Orientu – piłkarze z Arabii Saudyjskiej,
Czerwone Diabły – reprezentacja Belgii i Korei,
Diabły nad Bosforu – piłkarze reprezentacji Turcji,
Gracze z zielonej wyspy – piłkarze z Irlandii Północnej,
Latający samuraje – japońscy skoczkowie narciarscy,
Nieposkromione Lwy – piłkarska reprezentacja Kamerunu,
Orły Engela – Polska (na wzór wcześniejszych Orłów Górskiego),
Roboty Hiddinka – piłkarze reprezentacji Korei, której trenerem był Guus Hiddink,
Zespół z wyspy gejzerów – zespół piłkarzy ręcznych z Islandii.

W określeniach peryfrastycznych częstokroć brakuje konsekwencji. Bywa bowiem tak, że jedno wyrażenie omowne charakteryzuje kilka drużyn. *Czerwone Diabły* to u komentatorów sportowych drużyna Korei, ale także piłkarska reprezentacja Belgii. Peryfrazą ta używana jest również w stosunku do czołowego zespołu Premier League – zawodników Manchesteru United⁸.

Zastępowanie nazwy państwa, ale także imienia i/lub nazwiska sportowca wyrażeniem charakteryzującym można również określić mianem pronominiacji. Antonomazja (inny równolegle używany termin) zaliczana jest do odmian metonimii i wymieniana wśród tropów poetyckich⁹. W języku komentatorów sportowych nierzadko niesie za sobą hiperbolizację wypowiedzi. Dzięki tym zabiegom stylistycznym dziennikarze wystrzegają się zbyt wielu powtórzeń w komentarzu sportowym. Podstawową jednak cechą peryfrastycznych określeń opartych na metaforze lub metonimii jest ich funkcja ornamentacyjno-estetyczna.

Kolejną grupę stanowią peryfrazy określające piłkarskie kluby. Występują tutaj zarówno określenia charakteryzujące drużyny polskie, jak i zagraniczne. Te ostatnie nie zawsze są czytelne na gruncie polszczyzny. Najprawdopodobniej mają jakiś bliżej nieokreślony związek z historią klubu. Przykładem zatartych znaczeniowo struktur peryfrastycznych są wyrażenia omowne Juventusu Turyn (*Stara Dama, Zabójcza Dama*). Pozostałe z odnotowanych konstrukcji wydają się przejrzyste semantycznie:

Biała Gwiazda – piłkarze Wisły Kraków (w godle klubowym mają białą gwiazdę),
Czarne Koszule – przydomek piłkarskiego klubu Polonia Warszawa (piłkarze występują w czarnych koszulkach),

Czerwone Diabły – piłkarze klubu angielskiego Manchesteru United (zobacz wyżej),
Duma Katalonii – piłkarze klubu hiszpańskiego FC Barcelona (jedna z najlepszych drużyn na świecie, powód do dumy nie tylko dla Katalończyków, ale całej Hiszpanii),

Duma Pomorza – piłkarska drużyna Pogoni Szczecin (jeden z lepszych klubów północnej Polski; peryfrazą najprawdopodobniej stworzona na wzór wyrażenia omownego klubu FC Barcelona, zobacz wyżej),

Poznańska Lokomotywa – piłkarze Lecha Poznań (rzeczownik użyty w tej peryfracie ma najprawdopodobniej związek z założoną w 1846 roku w Poznaniu fabryką lokomotyw i wagonów; w znaczeniu metaforycznym może również określać najlepszą, tj. pierwszą drużynę Wielkopolski).

Podobnie jak w wypadku peryfraz odnoszących się do sportowców również i tutaj wiele z określeń to kalki językowe. Rzecz ta dotyczy m.in. odnotowa-

⁸ M. K o p e r, „*Poezja futbolu*”. *Kilka uwag o języku sprawozdawców sportowych*, s. 59-60.

⁹ *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław-Warszawa-Kraków 2002, s. 35.

nych wyrażen omownych klubu piłkarskiego Juventus Turyn: *Stara Dama*, *Zabójcza Dama*, które mają swoje rodzime odpowiedniki w języku włoskim: *La Signora Omicidi*, *La Vecchia Signora*. Innym przykładem ilustrującym omawiane zjawisko jest klub FC Barcelona, nazywany często przez sprawozdawców *Dumą Katalonii* (*El orgullo de Cataluña*) oraz piłkarze Manchesteru United – *Czerwone Diabły* (*Red Devils*).

Ostatnią najmniej liczną grupę peryfraz stanowią dwu- lub więcejwyrazowe określenia miejsc, gdzie toczą się widowiska sportowe. Są to wyrażenia omowne o charakterze metaforycznym, wykorzystujące m.in. komponent sakralny (*świątynia*) i geograficzny (*Mount Everest*). W zgromadzonym materiale peryfrazy te dotyczą stadionów, hal, skoczni i stoków narciarskich:

Kocioł czarownic – Stadion Śląski w Chorzowie oraz zgromadzeni na nim kibice („czarodziejski” stadion, zapewniający sukces; rzeczownik *kocioł* podkreśla gorący, żywiołowy doping kilkudziesięciu tysięcy kibiców),

Kolebka skoków narciarskich – skocznia narciarska w Oslo (jeden z pierwszych tego typu obiektów na świecie, rzeczownik *kolebka* podkreśla długą historię i tradycję związaną z tą skocznią),

Narciarski Mount Everest – stok Alpe Cermis, na który wspinają się biegacze narciarscy w trakcie zawodów Tour de Ski (najtrudniejszy, selektywny stok dla narciarzy klasycznych, na którym odbywają się zawody rangi międzynarodowej),

Ptasie Gniazdo – Stadion Narodowy w Pekinie (wygląd obiektu sportowego przypomina gniazdo ptasie),

Świątynia boksu zawodowego – hala Madison Square Garden w Nowym Jorku,

Świątynia skoków – skocznia narciarska w Oslo.

W zgromadzonym materiale bardzo uderzające jest porównanie aren sportowych do obiektów kultu religijnego: *świątynia boksu zawodowego*, *świątynia skoków*. Jest to jeden z przejawów sakralizacji sportu. Podobny zabieg stosuje się w wypadku bohaterów tych aren, tj. zawodników, określając ich formacjami przymiotnikowymi typu *boski*, *kultowy*, *diabelski*. Sprawozdawcy sportowi, posługując się leksyką religijną, stosują świadomy zabieg, przyrównując ich do nieziemskich istot. Skrajnym przykładem deifikacji piłkarza jest określenie zawodnika reprezentacji Argentyny oraz czołowego hiszpańskiego klubu FC Barcelona Lionela Messiego mianem *mesjasza futbolu*. Kwestia używania języka *sacrum* w *profanum* – sporcie zasługuje na oddzielne opracowanie¹⁰.

¹⁰ Zob. J. Urbanowicz, *Religia futbolu*, „Wprost” 2004, nr 1166; M. Mazurkiewicz, *Sport a religia*, „Respectus Philologicus” 2011, nr 19 (24), s. 11-18.

Przedstawione w niniejszym artykule peryfrazy sportowe określają najbardziej znanych zawodników różnych dyscyplin sportu, państwa biorące udział w widowiskach sportowych, popularne piłkarskie kluby oraz wyjątkowe miejsca, na których rozgrywane są wydarzenia sportowe. Z uwagi na doraźny i spontaniczny charakter tworzenia owych struktur nie jest to pełny inwentarz peryfraz. Na skutek pojawiania się coraz to nowych wyrażen omownych zebranie pełnego materiału jest w praktyce niemożliwe. Niektóre określenia peryfrastyczne cechuje bardzo odległa metaforyka i skłonność do parodii. Wiele z peryfraz sportowych czytelna jest jedynie w wąskim kręgu odbiorców. Dla przeciętnego użytkownika nieorientującego się w danej dyscyplinie sportu struktury te są niejasne i groteskowe. Podstawową przyczyną utraty przejrzystości semantycznej jest operowanie przez ich twórców bardzo odległymi skojarzeniami (zob. *Kanibal Teksasu*). Są jednak bardzo czytelne wyrażenia omowne, odwołujące się do powszechnej znajomości znaczenia peryfrazy. Silenie się na oryginalność, seryjność, masowość i banalność niektórych struktur peryfrastycznych zbliża ich do językowego kiczu¹¹.

Niniejszy artykuł nie wyczerpuje problematyki badawczej, tj. kwestii użycia peryfraz w języku komentatorów sportowych. Zagadnieniami, które należałoby oddzielnie przebadać, jest metaforyka i metonimia tych konstrukcji oraz bardzo złożony problem ortografii peryfraz, tj. użycia wielkiej bądź małej litery. Szczególnie trudna do uchwycenia wydawać się tutaj może tendencja do onimizacji peryfraz. Autor słownika wyrażen omownych zauważa, iż wielkie litery stosowane są w konstrukcjach peryfrastycznych o zwartej strukturze. Są to omówienia, które pełnią w większym stopniu funkcję nominatywną niż opisową. Zgodnie z tym kryterium Bańko postuluje zapis: *Kraj Kwitnącej Wiśni*, ale: *kraj samurajów*. Z drugiej jednak strony odnotowuje wiele niekonsekwencji ortograficznych we współczesnej polszczyźnie. Pisownia wyrażen omownych jest bowiem zróżnicowana, chwiejna i nieskodyfikowana w wydawnictwach normatywnych¹².

Wydaje się, że do podstawowych kryteriów przemawiających za użyciem wielkiej litery w peryfrazach sportowych należy zaliczyć: obligatoryjność, jednostkowość, popularność i emocjonalność tych wyrażen. Przy pisowni części z nich kierowano się również zasadą słownikową, w myśl której wyrazy

¹¹ A. Karolczuk, *Kicz w języku. Wstęp do opisu zjawiska*, w: *Wokół polszczyzny dawnej i obecnej*, red. B. Nowowiejski, Białystok 2006, s. 99-100.

¹² Problem użycia wielkiej bądź małej litery dotyczy nie tylko peryfraz sportowych. Zob. Bańko, dz. cyt., s. 8; B. Kułak, *Peryfraz biblijna a ortografia. Komunikat*, w: *Wokół polszczyzny dawnej i obecnej*, s. 149-153.

pospolite użyte w znaczeniu nazwy własnej należy pisać wielką literą¹³. Zgodnie z tym postulatem wszystkie struktury peryfrastyczne odnoszące się do konkretnych zawodników, państw i klubów pisano wielkimi literami (*Boski Zizou*, *Czerwone Diabły*). Nie stosowano tej reguły w stosunku do peryfraz opisowych – rozbudowanych, tworzonych w sposób doraźny i spontaniczny (*super joker reprezentacji*). Autor niniejszego opracowania zdaje sobie sprawę z fakultatywności wielu konstrukcji peryfrastycznych (por. *Królowa Nart // Królowa nart // królowa nart*). Wariantywność ta może być wynikiem osobistego – emocjonalnego stosunku do osoby, która została przedstawiona w peryfrazie. Wydaje się, iż niekonsekwencje ortograficzne w peryfrazach wynikają też z tego, że wyrażenia omowne tworzone są doraźnie, a ich onimizacja to proces *in statu nascendi*. Szczegółowe rozstrzygnięcia ortograficzne w odniesieniu do konkretnych struktur peryfrastycznych zasługują na oddzielne opracowanie.

Niniejszy artykuł, w którym przedstawiono zbiór peryfraz sportowych, należy traktować jako kolejny przyczynek do monograficznego opracowania tej mówionej odmiany języka. Wiąże się to z zebraniem odpowiedniego korpusu tekstów z różnych dyscyplin sportu oraz dalszymi szczegółowymi badaniami i wnikliwymi analizami mówionej odmiany dziennikarsko-sportowej, które będą uwzględniać wszystkie poziomy języka – fonetyczny, morfologiczny, leksykologiczny, frazeologiczny, syntaktyczny i tekstologiczny.

PERIPHRASTIC LANGUAGE USE BY SPORTS COMMENTATORS

S u m m a r y

This paper touches upon the issue of periphrastic expressions used by sports commentators. These expressions play a stylistic decorative role in the spoken sports discourse. Periphrastic structures are used in reference to the most popular sports people, clubs and countries that take part in sporting activities, as well as the best-recognized sports arenas. Some of the expressions used with reference to people become their nicknames, others disappear if they fail to catch on. Some of the expressions display a high degree of triviality, repetitiveness and banality, and instead of being stylistically decorative, they enter the list of clichés at the verge of linguistic kitsch.

Translated by: Konrad Klimkowski

Słowa kluczowe: sprawozdawca, komentator, język mówiony, sport, peryfraz.

Key words: sports commentator, spoken discourse, sport, periphrastic expressions.

¹³ *Nowy słownik ortograficzny PWN z zasadami pisowni i interpunkcji*, red. E. Polański, Warszawa 2000, s. XLI.